

УДК 378

Мешко Г.М.*

КУРС «ВСТУП ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФЕСІЇ» В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито роль курсу «Вступ до педагогічної професії» у вирішенні завдань здоров'язбереження студентів – майбутніх учителів, у підготовці їх до збереження і зміцнення професійного здоров'я. На основі аналізу наукових джерел визначено адаптаційні параметри професійного здоров'я.

На підставі результатів проведеного дослідження виокремлено причини погіршення адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищій школі.

Описано змістове й технологічне наповнення курсу «Вступ до педагогічної професії», що спрямовано на вирішення завдань здоров'яформувальної педагогічної освіти.

Ключові слова: професійне здоров'я, студенти – майбутні вчителі, курс «Вступ до педагогічної професії», адаптація студентів, здоров'яформувальна освіта.

Сьогодні питання підготовки майбутніх учителів до збереження і зміцнення професійного здоров'я мають бути серед найбільш пріоритетних у вищих педагогічних навчальних закладах. Забезпечення професійного здоров'я майбутніх учителів починається на етапі професійної підготовки. Якість вирішення завдань, поставлених перед вищою школою, залежить від того, наскільки правильно організовано входження студентів у нові для них види діяльності (навчальну, наукову, виробничу), наскільки успішними є перші кроки до оволодіння педагогічною професією. Від оптимальності процесу адаптації (його тривалості в часі і затрачених зусиль, різних втрат) залежать навчальні досягнення студентів, їх успіхи, професійне здоров'я і становлення. Вирішення цих проблем повинно бути закладено до змісту курсу «Вступ до педагогічної професії», який для студентів є першим у процесі вивчення циклу психолого-педагогічних дисциплін.

Мета статті полягає у розкритті ролі курсу «Вступ до педагогічної професії» у вирішенні завдань здоров'язбереження студентів – майбутніх учителів, продуктивній адаптації першокурсників до умов навчання у вищій школі, здійсненні перших кроків до педагогічної професії як передумов їх професійного здоров'я.

Як свідчать дані науковців (Н. Абаскалова, Н. Башавець, В. Бобрицька, Ю. Бойчук, Н. Гончарова, Г. Зайцев, М. Смірнов і ін.) та результати власних спостережень й анкетування, практично ні в одного випускника школи перехід від шкільного навчання до вузівського не відбувається плавно і безконфліктно. Студенти зустрічаються з багатьма труднощами особливо у першому семестрі. Першокурсники не вміють раціонально організувати свою навчальну працю, їм бракує навичок і вмінь, які необхідні у вищій школі для оволодіння програмним матеріалом, успішної взаємодії з однокурсниками, викладачами, самостійного вирішення життєвих завдань.

Труднощі, що виникають у процесі адаптації студентів до умов навчання у вищій школі, часто спричиняють розчарування, зневіру у свої сили, сумніви щодо правильності вибору професій, песимізм щодо бачення перспектив власного професійного розвитку. Дуже часто сумніви щодо правильності здійсненого професійного вибору породжує недостатня усвідомленість про свою майбутню професію, перспективи особистісного і професійного зростання, низький рівень адаптивності студентів.

Адаптація виконує низку функцій у збереженні професійного здоров'я студентів: досягнення гармонійних відносин з оточенням, регулювання спілкування і взаємин; підвищення ефективності діяльності як особистості, котра адаптується, так і соціального середовища і колективу; підвищення стабільності і згуртованості соціального

* © Мешко Г.М.*

середовища; самопізнання і самокорекція; збереження психічного здоров'я; максимальний прояв і розвиток творчих можливостей і здібностей студента, підвищення його соціальної активності; самореалізація особистості; формування емоційно комфортних позицій особистості [1].

Фактори адаптації (як зовнішні, так і внутрішні) впливають на характер адаптації студентів, змінюють параметри їх професійного здоров'я, визначають вектор професійного розвитку особистості майбутнього фахівця. Зовнішні фактори – це особливості нової дидактичної ситуації, змісту, організації навчання, використовуваних технологій, соціальних умов тощо. Внутрішні фактори – ступінь розвитку адаптивності студента, відповідність мотивації педагогічної діяльності вимогам професії вчителя.

Для визначення ступеня адаптованості студентів А. Петровським [5] розроблені такі критерії: усвідомлення необхідності засвоєння певної суми знань у вибраній спеціальності; готовність виконувати вимоги, що висуваються ВНЗ і відповідні віку і статусу функції; емоційний стан студента, який впливає на результат навчальної діяльності і виступає суб'єктивним індикатором задоволеності вимогами ВНЗ; відсутність частих конфліктів між студентом та іншими членами групи; ступінь реалізації студентом у своїй поведінці і міжособистісних стосунках соціальних і моральних норм, схвалюваних суспільством; досягнення студентською групою ціннісно-орієнтаційної єдності щодо ставлення до навчання, майбутньої спеціальності тощо.

Не тільки мотивація, але й особистісні якості майбутніх фахівців, пов'язані з самопізнанням, самовизначенням, сприяють успішній адаптації їх до нових умов і готовності до зміни самих себе. Професійне самовизначення в своїй особистій позиції, на думку багатьох учених (К. Абульханова-Славська, І. Кон, А. Петровський), виступає як усвідомлення професіоналом перспектив, виявлення і реалізація можливостей особистості в їх досягненні, побудова відповідної стратегії життя. А це, у свою чергу, впливає на процес адаптації першокурсників у ВНЗ.

На етапі соціально-психологічної адаптації відбувається формування соціально-значущої мотивації студентів, формування ставлення до майбутньої професії, формування та ідентифікація образу «Я-педагог». При цьому показниками успішної адаптації слугують позитивна динаміка працездатності і її покращення протягом першого семестру, відсутність виражених змін показників здоров'я і добре засвоєння програмного матеріалу.

До кінця першого семестру для більшості першокурсників труднощі адаптаційного періоду залишаються позаду. За результатами нашого дослідження, 69 % студентів (була використана методика «Який у Вас рівень адаптивності») успішно адаптувалися до умов навчання у ВНЗ. Вони використовують наявний запас інтелектуальних знань, творчих сил, емоційні ресурси, здібності для оволодіння різними видами діяльності у вищій школі. 9,2 % студентів – першокурсників є дезадаптованими, вони не дуже успішно пройшли період адаптації у ВНЗ. Певні аспекти нової соціальної ситуації, ідеалізовані уявлення про навчання у вищій школі, необхідність засвоєння великого об'єму навчального матеріалу в регламентовані програмою терміни, низький рівень сформованості культури навчальної праці, відсутність мотивації до оволодіння саме педагогічною професією (бажання здобути лише географічну, біологічну і т.п. вищу освіту), невміння налагоджувати стосунки з однокурсниками, сусідами в гуртожитку, несприйняття першокурсниками деяких викладачів, – ось названі студентами причини, які заважають адаптації до умов навчання у ВНЗ. У таких студентів виникає невідповідність між новим навчальним статусом і об'єктивними можливостями для його підтвердження. У деяких студентів погіршується стан здоров'я, загострюються хронічні захворювання, навіть розвиваються неврози, фізіологічні і психологічні ознаки

дезадаптації, що подібні до стресу. Тому у першокурсників ми можемо констатувати наявність схильності до стресу, низького рівня стресостійкості.

Отже, період адаптації дуже важливий для збереження працездатності студентів, він є основою для забезпечення професійного здоров'я майбутніх учителів на етапі підготовки у вищій школі.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури, власних спостережень і результатів дослідження можна виділити такі адаптаційні параметри професійного здоров'я майбутніх учителів:

- пристосованість до нового освітнього середовища, що передбачає нові види навчальної, виробничої (педагогічної) і дослідницької діяльності, а також прагнення займати стосовно них активну особистісну і професійну позицію;

- наявність стресостійкості у процесі взаємодії з новим освітнім середовищем, уміння долати навчальні і професійні труднощі;

- гармонійне «входження» в систему соціальних відносин, оволодіння досвідом успішної взаємодії з викладачами, однокурсниками, іншими людьми, сформованість культури спілкування, що є основою емоційного інтелекту й емоційної гнучкості майбутнього фахівця;

- розвиток нових особистісних і професійно-значущих якостей, педагогічного мислення, навичок інформаційної та навчальної культури;

- наявність позитивної навчальної мотивації як основи для постановки професійних цілей, педагогічної спрямованості, наявність готовності до особистісних і професійних змін, самотворення своєї індивідуальності.

Тому вивчення курсу «Вступ до педагогічної професії» [2] ми спрямовували на пізнання наукових основ педагогічної діяльності і спілкування, професійного самовиховання і саморозвитку; сприяння продуктивній адаптації першокурсників до особливостей навчання у вищій школі; оволодіння студентами технологією самоосвітньої діяльності; формування в них першооснов професійної культури і компетентності. Завдання курсу:

- розкриття соціальної значущості педагогічної професії, перспектив і шляхів оволодіння вчительською діяльністю;

- ознайомлення студентів з особливостями, змістом професійної діяльності і спілкування, вимогами до особистості вчителя;

- формування культури навчальної праці майбутніх педагогів;

- розкриття структури і організації навчально-виховного процесу у вищому педагогічному навчальному закладі;

- формування у студентів професійно-педагогічної спрямованості, професійно-ціннісних орієнтацій, педагогічного мислення, потреби у систематичному самовихованні і самовдосконаленні.

З метою реалізації окреслених вище завдань до програми курсу «Вступ до педагогічної професії» [4] ввійшли наступні питання, що стосуються професійного здоров'я вчителя, шляхів його збереження і зміцнення; професійного стресу, методів підвищення стресостійкості; профілактики і усунення професійного вигорання педагога; шляхів особистісного і професійного зростання вчителя. Першокурсників ми знайомимо з особливостями і специфікою педагогічної професії, з тим, що вони можуть чекати від своєї професійної діяльності, характеризуємо як позитивні, так і негативні сторони професії, в результаті чого майбутні вчителі зможуть об'єктивно і реалістично ставитись до своєї роботи.

На ранніх етапах навчання ми виявляємо у студентів рівень сформованості педагогічних здібностей, рівень стресостійкості, схильність до емоційного вигорання, здатність до саморозвитку, особливості мислення тощо. На основі самоспостереження, самоаналізу і використання результатів психодіагностичних методик і тестів (методика

«Мотиви вибору професії», «Професійна спрямованість особистості вчителя», «Педагогічні ситуації» для визначення рівня сформованості педагогічних здібностей», «Виявлення комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ-2)», методика Дженінксона для визначення схильності до стресів, методика дослідження вольової саморегуляції, тест «Чи комунікабельні ви?», «Оцінка власної поведінки в конфліктній ситуації», «Якою є ваша адаптивність», «Готовність до саморозвитку», «Наскільки Вам вдається володіти собою» та ін. [3]) на практичних заняттях курсу «Вступ до педагогічної професії» першокурсники визначають, на якому рівні знаходяться професійно значущі риси і якості їх особистості, накреслюють шляхи і способи їх удосконалення, створюють «професійний рельєф своєї особистості».

Діагностика особистісних і професійних якостей, станів і ресурсів, життєвих позицій – це перший крок у формуванні оптимальної стратегії збереження професійного здоров'я.

Наступним кроком є створення образів «Я-реальний» і «Я-ідеальний» (це може бути схема, словесний портрет (міні-твір), психомалюнок тощо). Так, студенти виконували психомалюнки на теми: «Я реальний(а) – Я ідеальний(а)», «Я реальний студент – ідеальний учитель». Майбутні вчителі порівнювали себе з тваринами, рослинами, геометричними фігурами, іншими образами: (реальний – насіння соняшника, ідеальний – соняшник; реальний – нестигле червиве яблуко, ідеальний – спіле червонобоке яблуко; реальний – холодна зірка, що тільки світить, а не гріє, ідеальний – сонце; реальний – пуп'янок, що пробивається крізь каміння, ідеальний – розквітла пишна троянда; реальний – колосок, що дозріває на сонці, ідеальний – спечений хліб; реальний – одинокий човен, що не може приплисти до берега, ідеальний – вогнище, факел; реальний – гусениця, ідеальний – метелик тощо).

Студенти розробляли власну траєкторію особистісного і професійного розвитку на перспективу, обирали концептуальну модель розвитку. При цьому обов'язково враховували фактори й умови, що сприятимуть чи перешкоджатимуть їх повному розкриттю, самореалізації у професійній діяльності, у процесі просування до вершин професіоналізму. Студенти зображали схематично (у вигляді графіку) траєкторію руху до вершин «акме».

Ми не акцентуємо увагу на виявленні типів вищої нервової діяльності майбутніх педагогів, а формуємо в студентів установки і розуміння того, що серед учителів з високими педагогічними досягненнями можна зустріти представників різних типів темпераментів. Не існує особливого типу вищої нервової діяльності для педагогічної професії. Хоча справедливо зауважити, що деякі психофізіологічні властивості людини розглядаються як передумови розвитку педагогічних здібностей, вважаються професійно значущими, такими, що сприяють кращій результативності педагогічної праці.

Курс «Вступ до педагогічної професії» передбачає детальне ознайомлення майбутніх учителів з основними професійними труднощами, спрямовується на розуміння і знання майбутніми учителями самого себе, на корекцію особистісних рис, що заважатимуть ефективному виконанню професійних завдань, розвиток особистісних ресурсів, що сприятимуть особистісно-професійному зростанню, формуванню позитивної «Я-концепції», продуктивних стратегій розв'язання складних, конфліктних ситуацій, навичок асертивної поведінки.

Вивчення програмного матеріалу відбувається на лекціях, практичних заняттях, а також у процесі самостійної та індивідуальної роботи у позаурочний час (виконання індивідуальних навчально-дослідних завдань (ІНДЗ), творчих робіт, реферативних повідомлень, розв'язування педагогічних задач тощо). Тематика ІНДЗ, творчих робіт, реферативних повідомлень дуже різноманітна. Наприклад, студенти виконують такі творчі завдання: скласти модель особистості педагога з позиції здоров'язбереження;

створити «Кодекс професійного здоров'я педагога»; як його позбутися мислення «червоного олівця»; як стати самоефективною особистістю тощо.

Майбутнім учителям пропонуємо підготувати реферативні повідомлення на теми: «Псевдостиль педагогічної діяльності і професійне здоров'я педагога», «Закони розумного способу життя педагога», «Негативні особливості темпераменту і характеру педагога, що заважають його успішній діяльності і погіршують його професійне здоров'я», «Акме як інтегральна формула професійного здоров'я педагога», «Вплив професійного здоров'я на емоційне благополуччя учнів» тощо.

При розв'язуванні педагогічних задач, програванні педагогічних ситуацій наша діяльність спрямовується на формування у майбутніх учителів позитивного ставлення до професійної діяльності, вихованців, самого себе, ціннісного ставлення до свого здоров'я, здоров'я учнів, на допомогу у пізнанні студентами властивостей власної індивідуальності, на створення у них мотивів професійного й особистісного розвитку. Науковці А. Реан і Я. Коломінський [6] зазначають, чим оптимістичний мотиваційний комплекс, чим більша активність вчителя, мотивована самим змістом педагогічної діяльності, прагненням досягнути в ній певних позитивних результатів, тим нижча емоційна нестабільність, тривожність, незадоволеність. Тому свою діяльність у процесі вивчення курсу ми зосереджуємо на формуванні у студентів професійно-педагогічної спрямованості.

Отже, курс «Вступ до педагогічної професії» відіграє важливу роль у продуктивній адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вищій школі, їх входженні у педагогічну професію, вирішенні завдань здоров'язбереження. Це перший крок у підготовці майбутніх учителів до збереження і зміцнення професійного здоров'я. Розкриттю цілісної системи підготовки майбутніх учителів до збереження і зміцнення професійного здоров'я у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін будуть присвячені наші наступні публікації.

Література:

1. Кригер Е. Э. Адаптационные параметры профессионального здоровья [Электронный ресурс] / Е. Э. Кригер, Е. Э. Маркивичене. – Режим доступа: <http://sites.google.com/site/konfer/Home/2-sekcia/kriger>.
2. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : [навчальний посібник] / Г. М. Мешко. – К. : «Академвидав», 2010. – 200 с.
3. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії. Практикум : [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / Г. М. Мешко. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – 192 с.
4. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії. Програма навчального курсу для вищих педагогічних навчальних закладів (за вимогами кредитно-трансферної системи організації навчального процесу) / Г. М. Мешко. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – 36 с.
5. Петровский А. В. Проблема развития личности с позиции социальной психологии / А. В. Петровский // Вопросы психологии. – 1984. – № 4. – С. 15-30.
6. Реан А. А. Социально-педагогическая психология / А. А. Реан, Я. Л. Коломинский. – СПб. : Питер, 2000. – 416 с. – (Серия «Мастера психологии»).

Мешко Г.М.

КУРС «ВВЕДЕНИЕ В ПЕДАГОГИЧЕСКУЮ ПРОФЕССИЮ» В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ЗДОРОВЬЕСБЕРЕГАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статте раскрыта роль курса «Введение в педагогическую профессию» в решении задач здоровьесбережения студентов – будущих учителей, их подготовке к сохранению и укреплению профессионального здоровья. На основе анализа научных источников установлены адаптационные параметры профессионального здоровья.

На основании результатов проведенного исследования определены причины ухудшения

адаптації студентів-первокурсників к умовам обучения в высшей школе.

Описано содержательное и технологическое наполнение курса «Введение в педагогическую профессию», которое направлено на решение задач здоровьесформирующего педагогического образования.

Ключевые слова: профессиональное здоровье, студенты – будущие учителя, курс «Введение в педагогическую профессию», адаптация студентов, здоровьесформирующее образование.

Meshko G.M.

THE COURSE «INTRODUCTION TO PEDAGOGICAL PROFESSION» WITHIN THE SYSTEM OF TEACHER TRAINING AIMED AT HEALTH PRESERVING ACTIVITIES

The article describes the role of the course «Introduction to Practical Pedagogy» in solving health preservation problems of students – prospective teachers and in their training to preserve and strengthen the professional health. On the bases of the analysis of scientific literature, adaptation parameters of professional health for prospective teachers have been outlined.

The author also examines the role and functions of adaptation in students' work efficiency preservation and support of professional health of future teachers during pedagogic preparation in the system of higher education, factors of adaptation (extrinsic and intrinsic), criteria, and indexes of successful adaptation. On the grounds of the results of research the causes weakening the adaptation process of first-year students in high school have been distinguished as well.

The aim and tasks of the course «Introduction to Pedagogical Profession», the importance of its studying for productive adaptation of first-year students to peculiarities of studying in higher educational institutions and for successful breaking new ground towards pedagogical activity as preconditions of professional health are represented in the article.

The article describes and characterizes content and technology used in the course «Introduction to Practical Pedagogy» which is focused on the problem-solving activities in the area of health-forming pedagogic education.

Key words: professional health, students – prospective teachers, course «Introduction to Practical Pedagogy», adaptation of students, health forming education.

УДК 378.005.3

Сергеева Л.М.*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті йдеться про євроінтеграційні процеси компонента української освіти та науки, що відповідає стратегічним цілям української держави і суспільства, його прагненню створити єдиний економічний, політичний та ціннісний простір у новій Європі.

Аналізуються перешкоди переходу української професійної освіти на загальноєвропейські стандарти, пріоритетні напрямки її розвитку та ключові фактори, що впливають на глобальний освітній простір, серед них - інтернаціоналізація, що охоплює навчальні програми, процес викладання і навчання, дослідження, інституційні угоди, мобільність викладачів і учнів, різноманітні форми співробітництва.

Ключові слова: професійна освіта і навчання, стратегія розвитку, євроінтеграційні процеси.

Важко переоцінити важливість для України розвитку всебічних відносин з Європейським Союзом (далі – ЄС). Стаючи все більш впевнено провідним геополітичним гравцем, ЄС відіграє особливу роль як у зовнішній, так і внутрішній політиці нашої молоді незалежної держави. Уже з кінця 1990-х років українська влада

* © Сергеева Л.М.*